

Czeglédi Pál

„Az ember gondolkodó, várakozásokkal teli lény!”

**Edmund Phelps,
2006 közgazdasági Nobel-díjasa**

A címben szereplő evidenciának tűnő állítás természetesen **magától** Edmund Phelpstől, 2006 Nobel-díjasától származik (Phelps 1995a:95), és akár egész munkásságának is jó mottója lehetne. Phelps az egyik úttörője volt annak a huszadik század utolsó harmadában kibontakozó makroökonómiai fordulatnak, amelynek során a régi mechanikus szemléletű makrogazdasági magyarázatokat olyanokra cserélték, amelyek – ha leegyszerűsítve is – képesek voltak figyelembe venni a gazdasági szereplők (emberek) ezen magától értetődő, de analitikusan nem könnyen leírható tulajdonságait is. Szigorúbb formában, de ezt fogalmazza meg a díj tömör indoklása is, amely szerint az amerikai közgazdász a „gazdaságpolitikában jelentkező időközi átváltások elemzéséért” érdemelte ki a Nobelt.¹ Az alábbiakban azt próbálom megmutatni, Phelps legfontosabb eredményeit áttekintve, hogy azon törekvése, hogy „komolyan vegye”, és a közgazdasági modellek szintjén is kezelni tudja az ember jövőre vonatkozó várakozásait, végül a makroökonómiában ismert választási lehetőségek ártértékeléséhez, és újabbak felfedezéséhez vezetett.

Szerteágazó munkásságából csak a két legfontosabb területet emelem ki. Az első az infláció és a munkanélküliség közötti átváltás elemzése, a másik pedig a megtakarítás és fogyasztás hosszú távon felmerülő dilemmája.

Csökkenthető-e a munkanélküliség nagyobb inflációval?

Edmund Phelps a gazdaság- és makroökonómia-történeti szempontból is szimbolikus évben, 1933-ban született, így tulajdonképpen egyidős azzal a tradicionális makroökonómiával, amelynek fordulatában tevékenyen részt vett. A 60-as években, amikor Phelps az infláció és munkanélküliség kapcsolatáról szóló munkáit írta, az a makroökonómia volt érvényben, amely a nagy válság tapasztalataiból nőtt ki, John Maynard Keynes munkássága nyomán. Ennek a tradicionális makroökonómiának a gazdaságpolitikával kapcsolatos nézőpontja jelen írás szempontjából jól összefoglalható az úgynevezett Phillips-görbe hipotézissel,

¹ http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2006/index.html és The Royal Swedish Academy of Sciences (2006)

amely szerint átváltás van az infláció és a munkanélküliség között: a kisebb munkanélküliség nagyobb inflációval jár. Azaz a kormánynak (vagy a jegybanknak) csak annyi dolga van, hogy kiválassza a számára kedvező munkanélküliség-infláció párosítást, mérlegelve azt, hogy a kisebb munkanélküliség ára a nagyobb infláció és viszont.

Ez ellen a ma már naivnak és túlságosan mechanisztikusnak tűnő nézet ellen intézett támadást Edmund Phelps. A Phillips-görbe fenti tradicionális értelmezése ugyanis az első perctől kezdve ellentmondott a mikroökonómia elveinek: az egyéni gazdasági szereplők (a fogyasztó és a vállalat) döntéseinek elemzésekor a közgazdászok azt feltételezik, hogy e döntéshozók racionálisak. Ebből viszont az következik, hogy nem a nominális, hanem a reálváltozók alapján hoznak döntéseket: a munkavállalók például nem azzal törődnek, hogy mekkora a pénzben mért bérük, hanem azzal, hogy ebből a bérből mennyi mindent lehet vásárolni. Ekkor viszont a munkavállalók nem fognak megtévedni attól, hogy az infláció magasabb, és a nominálbérük növekedését nem fogják összekeverni a reálbérük emelkedésével. Azaz a magasabb infláció nem sarkall munkára több embert.

Ez, illetve az ehhez hasonló logika vezette el Phelpset oda, hogy a 60-as évek végén több cikkében kifejtse a Phillips-görbéről alkotott elméletét (Phelps 1967, 1968, 1995b), amely a várakozásokkal korrigált Phillips-görbe néven vonult be a makroökonómia irodalmába, és ma már az alapkursusok tananyagát képezi. Phelps elemzésének végső eredménye az volt, hogy az infláció és a munkanélküliség közötti átváltás csak rövid távon érvényesül, vagyis addig, amíg a szereplők várakozásai alkalmazkodnak a magasabb inflációt gerjesztő gazdaságpolitikához. Hosszú távon, miután a várakozások már alkalmazkodtak a magasabb inflációhoz, a munkanélküliség visszaáll eredeti szintjére, azaz az inflációgerjesztő gazdaságpolitikának hosszú távon semmilyen reálhatása nincs. Az elemzésből az is következik, hogy hosszú távon is létezik egy bizonyos munkanélküliségi szint. A munkanélküliségnek ezt a szintjét a közgazdászok természetes munkanélküliségnek nevezik az 1976-os Nobel-díjast, Milton Friedmant követve.

Míg azonban Friedman elemzésében a váratlan infláció okozza a munkanélküliség időleges csökkenését, Phelps elemzésében az okozati viszonyok fordítottak. Phelps inkább a keynesi hagyományokat folytatta, amennyiben a munkapiacot egy olyan nem-egyensúlyi helyzettel írta le, amelyben korlátozott monopóliummal rendelkező vállalatok támasztanak keresletet a munkát kereső munkanélküliek iránt. A magyarázat egyik alapfeltevése az, hogy minél kisebb a munkanélküliség, a munkavállalók annál inkább hajlamosak otthagyni a vállalatot, és jobb állás után nézni. A kis munkanélküliség ugyanis azt jelenti, hogy viszonylag hamar (kis költséggel) talál állást az, aki állást keres. Ha a munkavállaló kilép, akkor helyére más valakit kell felvenni, betanítani stb., ami a vállalat számára költséges mulatság. A tipikus vállalat ezért racionálisnak találhatja, ha ezt a kilépést úgy próbálja megakadályozni, hogy gyorsabban emeli az általa fizetett bért, mint a többi vállalat. Ha azonban a többi vállalat is így tesz, akkor

nem annyival nő az adott vállalat által fizetett relatív bérszínvonal, mint amit előre várhattak volna. A vállalat ezért korrigálja a várakozásait és a tervezett béremelésre vonatkozó elképzeléseit. Ez a folyamat mindaddig mehet, amíg a többiektől várt és a megvalósítani kívánt béremelkedés meg nem egyezik egymással. Az ehhez az állapothoz tartozó munkanélküliségi ráta, amely tehát a hosszú távon fennálló munkanélküliségi rátát jelenti, az előbb is említett természetes munkanélküliség.

Hosszú távon tehát nincs átváltás az infláció és a munkanélküliség között. A munkanélküliség hosszú távon a természetes rátája körül ingadozik, e természetes rátát pedig a gazdaság, és nem utolsósorban a munkapiac intézményi feltételei határozzák meg. Ez tehát nem jelenti feltétlenül azt, hogy a kormány nem tehet semmit a munkanélküliség csökkentése érdekében, de ha tenni akar valamit, akkor egészen biztosan nem rövid távú deficit és/vagy kiadásnövelő politikát kell folytatnia. Sokkal inkább arra kell koncentrálnia, hogyan **megkönnyítse** azt, hogy a munkavállaló és a munkáltató egymásra találjon a munkapiacon.

Az elemzésből az sem következik, hogy a természetes rátának állandónak kell lennie, vagyis elképzelhetők olyan strukturális (tehát a gazdaság reálváltozóira, a szereplők ösztönzőire ható) változások, amelyek a természetes rátát megemelik vagy lecsökkentik (Aghion et al. 2001). Európai szemmel ennek különösen nagy jelentősége van, hiszen az amerikai és az európai gazdaság közötti egyik nagy különbség az, hogy a 70-es évek sokkja(i) után a megnövekedett munkanélküliségi ráta **Európában** nem, vagy csak nagyon kicsit süllyedt, míg Amerikában visszatért a sokkot megelőző szintre. Nyugat-Európa több országában még a 90-es évek fellendülése idején sem igazán csökkent az egyébként is magas munkanélküliség. Phelps tehát a 90-es évek óta a természetes ráta változásának lehetséges okait kutatja. E kutatásaiban a szélesebb értelemben vett vagyonelemek (fizikai tőke, humán tőke, az ügyfélkör, a vállalat által az alkalmazottak számára nyújtott képzés) szerepét hangsúlyozta, és amellet érvelt, hogy a reálkamatláb csökkenése, a technológiai haladás gyorsulása, és a jóléti állam által nyújtott transzferek visszafogása mind csökkentheti a munkanélküliség természetes rátáját (Phelps és Zoega 1997).²

Mennyit tegyünk félre gyermekeink számára?

Mennyit takarítsunk meg jelenbeli jövedelmünkből, ha a jövő generáció sorsa sem érdektelen számunkra? Ez az a kérdés, amellyel Phelps az infláció munkanélküliség átváltáson kívül a legtöbbet foglalkozott munkássága során, s az erre adott válaszai is alaplíművek már. Phelps kérdése arra vonatkozott, hogy egy

² Ezeket az állításait Phelps közérthető, a nem közgazdászok számára emészthető formában is megfogalmazta (Phelps 2000).

olyan gazdaságban, amelyben – mint a fejlett gazdaságokban – a gazdasági növekedés hosszú távon is folyamatos, mi az optimális megtakarítási ráta, ha jelenbeli és a jövőbeli generációk jólétét egyaránt tekintetbe vesszük. Ha ugyanis a jelenben többet takarítunk meg, vagyis kevesebbet fogyasztunk, akkor a jövőben nagyobb lesz a tőkeállomány, amely a következő generációk számára nagyobb fogyasztást tesz lehetővé. Az átváltás tehát a jelenbeli és jövőbeli fogyasztás között merül fel.

Phelps egy másik Nobel-díjas közgazdász, Robert Solow modelljét (Solow 1956) alapul véve fogalmazta meg az arany szabályként ismert tételt, amely azt mondja ki, hogy a megtakarítási hányadnak meg kell egyeznie a tőke mint termelési tényező jövedelmének a GDP-hez mért arányával, ami ekvivalens azzal az állítással, hogy a reálkamatlábnak meg kell egyeznie a gazdasági növekedés rátájával (Phelps 1961). Ennek a szabálynak – mint Phelps szinte minden eredményének – gazdaságpolitikai implikációi is vannak. A probléma az ugyanis, hogy egy ilyen megtakarítási ráta nem feltétlenül alakul ki önmagától, ha pedig meg akarjuk (például állami beavatkozással) változtatni, akkor is kérdéses, hogy „jót” teszünk-e, mert a tétel a hosszú távú pályákra vonatkozik, s az sem lehet közömbös, hogy mi történik az alatt, míg ezt a hosszú távú – minden generáció számára optimális – pályát el nem értük. Phelps megmutatta (Phelps 1965), hogy – viszonylag tág feltételek mellett – az aranykorinál magasabb megtakarítási rátával jellemezhető gazdaság pályája biztosan nem hatékony abban az értelemben, hogy van olyan (alacsonyabb) megtakarítási ráta, amely minden időpillanatban magasabb fogyasztást eredményez. Az aranykorinál alacsonyabb megtakarítási rátáról ugyanez nem mondható el.

Nemcsak a fizikai, hanem a humántőkével kapcsolatban is időtálló állításokat fogalmazott meg. A növekedéstudományban, amely a 60-as évek óta nem kis mértékben haladt előre, ma is meghatározó az a meglátás, amelyet először Phelps fejtett ki szerzőtársával, Richard Nelsonnal (Nelson és Phelps 1966). E szerint a humán tőke nem csupán egyike a termelési tényezőknek, de meghatározza azt, hogy egy fejletlen ország milyen sebességgel képes alkalmazni a fejlett országokból származó technológiákat.

Döntéseink – s így a gazdasági döntéseik is – mindig a jövőre vonatkoznak. Ennek következtében megkerülhetetlen szerepe van a várakozásoknak, hiszen csak akkor tudunk döntéseket hozni, ha valamilyen elképzelésünk van arról, hogy mi fog történni. Másrészt viszont értékítéletet is kell alkotnunk a jövőről, azaz valahogyan össze kell vetnünk a jelenben megszerezhető hasznokat a jövőben megszerezhető hasznokkal. Edmund Phelps elvülhetetlenül járult hozzá ahhoz, hogy ez a két állítás ma már minden közgazdász számára evidenciaként hangzik.

Hivatkozások

- AGHION, PH.–FRYDMAN, R.–STIGLITZ, J.–WOODFORD, M. (2003): Edmund S. Phelps and Modern Macroeconomics. In: P. Aghion, R. Frydman, J. Stiglitz and M. Woodford (eds.): Knowledge, Information, and Expectations in Macroeconomics: In Honor of Edmund S. Phelps. Princeton University Press, Princeton, NJ. pp 3–23.
- NELSON, R. R.–PHELPS, E. S. (1966): Investment in Humans, Technological Diffusion, and Economic Growth. *The American Economic Review* 56. 2: 69–75.
- PHELPS, E. S. (1961): The Golden Rule of Accumulation: A Fable for Growthmen. *The American Economic Review* 51. 4: 638–643.
- PHELPS, E. S. (1965): A Second Essay On the Golden Rule of Accumulation. *The American Economic Review* 55. 4: 793–814.
- PHELPS, E. S. (1967): Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment Over Time. *Economica, New Series* 34. 135: 254–281.
- PHELPS, E. S. (1968): Money-Wage Dynamics and Labor-Market Equilibrium. *Journal of Political Economy* Vol 76. No. 4 (Part 2): 678–711.
- PHELPS, E. S. (1995a): A Life in Economics. In: Heertje, A. (ed): *The Makers of Modern Macroeconomics*. Edward Elgar Publishing Co., Aldershot, UK. pp. 90–113.
- PHELPS, E. S. (1995b): The Origins and Further Development of the Natural Rate of Unemployment. In: Cross, R. (ed.): *The Natural Rate of Unemployment. Reflections On 25 Years of the Hypothesis*. Cambridge University Press, Cambridge, UK. pp. 15–31.
- PHELPS, E. S. (2000): Europe's Stony Ground for the Seeds of Growth. *Financial Times*, August 9.
- PHELPS, E. S.–ZOEAGA, G. (1997): The Rise and Downward Trend of the Natural Rate. *The American Economic Review* 87. 2: 283–289.
- SOLOW, R. M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 70. 1: 75–114.
- The Royal Swedish Academy of Sciences (2006): Edmund Phelps's Contribution to Macroeconomics. *Advanced Information on Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel*.
http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2006/adv.html